

<https://doi.org/10.62837/2024.8.20>

ƏSGƏROVA ŞƏHANƏ RİZVAN QIZI
ADPU
shahanaasgarova@gmail.com

FRANSIZ DİLİNDƏ METAFORİKLƏŞMƏ PROSESİ

Xülasə

Dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsinə təsir edən amillərdən biri də metaforlaşma prosesidir. Metaforikləşmə zamanı sözlər əlavə məna kəsb edirlər lakin öz ilkin mənalardan uzaqlaşmırlar. Sözlərin qəbul etdiyi ikinci məna məcazi məna olur. Metaforikləşmə prosesi sözlərin çoxmənalılığı əsasında mümkün olur. Bu zaman əşya və hadisələr arasında oxşarlıq və əlaqənin olması vacib şərtidir. Bir söz aralarındakı müəyyən oxşarlığa görə başqa bir anlayışı adlandırma bilir. Metaforikləşmə prosesinin nəticəsində həm əşyalara ad verilir həm də məcazlar yaranır. Məcazlardan istifadə edərək yazıçılar daha obrazlı, təsirli nümunələr yaradırlar. Sözlərin məcazi mənasını kontekst daxilində daha aydın başa düşmək olur. Fransız dilində isim və feillər metaforikləşməyə daha çox meyilli olurlar.

Açar sözlər: metaforikləşmə, məcaz, çoxmənalılıq, oxşarlıq, köçürmə

Metaforikləşmə prosesi dildə çox mühüm bir hadisə olub, dilin lüğət tərkibini zənginləşdirən əsas amillərdən biridir. Metaforikləşmə prosesində sözlər yeni məna kəsb edir, başqa obyektləri adlandırmağa xidmət edir. Bu prosesdə sözün çoxmənalılığı mühüm rol oynayır. Sözlərin metaforikləşmə prosesi nəticəsində məcazi məna kəsb edib başqa anlayışı adlandırması ilk olaraq zərurətdən yaranır. Çünki dildə anlayışlar çox, onları adlandırmaq üçün sözlər isə azdır. Məhz bu səbəbdən bir söz bir neçə anlayışı adlandırma bilir. Yeni anlayışı adlandırmaq üçün onun formasına, rənginə, hərəkətinə, funksiyasına uyğun olaraq ona ad verilir. Metaforikləşmə forma, rəng, zaman, məkan, daxili oxşarlıq, funksiya və hərəkət oxşarlığına görə mümkün olur. Metaforikləşmə prosesi zamanı təkcə əşyalara ad verilmir eyni zamanda obrazlı, bədii ifadələr yaranır. Metaforikləşmə dil və təfəkkürün qarşılıqlı əlaqəsini əks etdirir. Metaforikləşmə sözü ilə yanaşı Azərbaycan dilçilik ədəbiyyatında “metaforlaşma”, “məcazlaşma” və “metaforizasiya” kimi terminlərdən istifadə olunur. Adından da göründüyü kimi “metaforlaşma” metafor sözündən əmələ gəlsə də daha geniş mənaya malikdir. Metaforlaşma prosesi nəticəsində təkcə metafor deyil bütün məcaz növləri əmələ gəlir. Metaforikləşmə prosesi nəticəsində əmələ gələn məcazlar yazıçı üçün mühüm xammal rolunu oynayır. Məcazların köməyi ilə obrazlı, daha ekspressiv ifadələr yaradılır. Məcazlar həm filologiya, həm də ədəbiyyat nəzəriyyəsi elminin tədqiqat obyektidir.

Dildəki polisemiya hadisəsi metaforikləşmə üçün zəmin yaradır. Sözlərin metaforlaşması nəticəsində əmələ gələn məcazların bir qismi hər kəs tərəfindən

başla düşülən, öz obrazlılığını itirmiş ümumidil məcazlarıdır. İnsanın bədən üzvü adları və heyvan adları buna misal ola bilər. Məsələn,

Le bras d'un humain – insanın qolu, un des bras du fleuve – çayın qollarından biri, bras de mer – dənizin qolu. Bundan əlavə “bras” sözünün metaforlaşması nəticəsində bir çox ifadələr yaranıb.

Donner le bras à qqn – kiməsə əl uzatmaq, kömək etmək

Le bras droit de qqn – kiminsə sağ əli olmaq (4.s.146).

Le nez d'un humain – insanın burnu

Le nez d'un navire – gəminin burnu

Les dents d'un humain – insanın dişləri

Les dents d'un peigne – darağın dişləri

Fransız dilində bəzi semantik qrupların metaforikləşməyə daha çox meyilli olur. İsim, feil daha çox metaforikləşən qruplara aiddirlər. Bundan əlavə sifət və zərf də metaforikləşə bilər. Köməkçi nitq hissələri metaforikləşə bilmirlər. İsimlərin metaforikləşməsi müxtəlif formalarda təzahür edir. Bunlara heyvan, quş adlarının, təbiət hadisələri adlarının, gül adlarının, dini əsatir adlarının, coğrafi anlayışların metaforikləşməsi misal ola bilər.

Heyvan və quş adlarının metaforikləşməsinə fransız dilində daha çox rast gəlinir. Bu zaman hər hansı heyvan və quşa aid əlamət və xüsusiyyətlərdən insanı xarakterizə etmək üçün istifadə olunur. Metaforlaşan heyvan və quş adları ilə olan ifadələr dildə sabitləşmişlər. Bütün dillərdə olduğu kimi fransız dilində də tülkü – hiyləgər, aslan – cəsarətli, uzunqulaq – cahil, quzu – sakit adamı xarakterizə etmək üçün istifadə edilir.

C'est un âne – avamdır, cahildir

Mémoire d'un éléphant – zəkali, hafizəli

Avoir une faim de loup – çox ac olmaq, qurd kimi ac olmaq

Avoir une langue de vipère – acıdil olmaq

Jacasser comme un pie – boşboğaz olmaq, çox danışmaq (2.s.32-33)

Gül adlarının da metaforikləşməsi nəticəsində bir çox idiomatik ifadələr yaranıb.

Voir la vie en rose – xoşbəxt olmaq

Une rose – qızılgül sevginin, xoşbətliyin simvolu kimi başla düşülür.

Bir çox yazıçı hətta əsərlərinə ad verərkən gül adlarından istifadə etmişlər.

“Le Lys dans la vallée (Vadidəki zanbaq) O.Balzak.

“La solitude de la fleur blanche (Bəyaz gülün tənhalığı) Annelise Roux.

Dini əsatir adlarının metaforlaşması. Həm danışiq dilində, həm də bədii əsərlərdə cənnət, cəhənnəm, mələk, şeytan adlarının metaforlaşmasına tez – tez rast gəlinir. Bu cür məcazlaşmanın tarixi daha qədimdir.

Les Dieux et les Esprits ne patagent pas ton avis. Ils jugent que je les ai offensées. Depuis des années, ils me punissent en , m'empêchant de fonder une famille (1.s.166).

Dini əsəti adları ilə bağı kəlamlar, aforizmlər də vardır.

"*Mieux vaut un démon qu'on connaît qu'un ange qu'on connaît pas - tanımadığımız mələkdənsə tanıdığımız şeytan daha yaxşıdır*". **Voltaire**

Un démon – şeytan, mənfi ekspressiyalı, un ange – mələk müsbət ekspressiya ifadə etsədə, qeyd olunan nümunədə ironik xarakter daşıyır.

Fransız dilində feil ən çox metaforlaşmaya məruz qalan nitq hissəsidir.

Məsələn, *le soleil se lève – günəş çıxır, le soleil se couche – günəş batır* ifadələrinə nəzər yetirək. *Se lever – qalxmaq, se coucher – yatmaq* feilləri insana, heyvana xas olan bir xüsusiyyəti bildirir. Amma günəşin doğması, günəşin batması dedikdə məcazi manalarda işlənmişdir. Bu ifadələrin işlənməsi daha qədimdir. Hadisəyə, hərəkətə əsaslanan feil metaforalardan həm danışıq dilində, həm də bədii ədəbiyyatda çox istifadə olunur.

1. *Luc sourit à Marie – Lük Mariyə gülür* (həqiqi mənə)

2. *Le destin sourit à Marie – Tale Marinin üzünə gülür* (məcazi mənə)

Sourir – gülmək feili insana xas bir hərəkəti bildirsə də ikinci cümlədə metaforlaşaraq mücərrəd bir varlığın (le destin – tale) canlı təsvirinə xidmət etmişdir.

Bir sıra feillərin metaforikləşməsi nəticəsində cansız və mücərrəd varlıqların canlı təsviri yaradılır. Bu cür ifadələr bədii əsərlərin obrazlılıq gücünün artırılmasına xidmət edir.

Soudain une idée le redresse

L'idée insiste, s'incruste, s'impose (1.s.30).

Puis sa pensée perçois le gouffre (1.s.31).

Parfois, leurs regards rencontrent (1.s.33).

Le vent attise les flammes (1.s.35).

Metaforikləşmə nəticəsində yaranan məcazlardan yazıçılar öz üslublarına, obrazın xarakterinə, bədii əsərinə dilinə uğun olaraq, məharətlə istifadə edərək daha təsirli ifadələr yaradırlar.

La pluie persistait, insistait, pesante, continue (1.s.177).

...un roman est un miroir, qui se promène sur une grande route (Stendhal , *Le Rouge et le Noir*) (5.s.104).

Təbiət hadisələri və zamanla bağı sözlük metaforikləşməsi nəticəsində bir çox atalar sözləri və idiomatik ifadələr yaranmışdır.

Il ne pleut pas comme il tonne – yağmasa da, guruldar (3.s.70).

Le temps se change en bien peu d'heure, tel rit le matin qui le soir pleure – hər saatın bir hökmü var (3.s.127).

Məkan əlaqəsinə görə metaforikləşmə nəticəsində məcaz növləri yaranır. Bunlardan ən məhsuldarı metonimiyadır.

Tout le village te le confirmera (1.s.101).

Dilin lüğət tərkibi dildə olan sözlərin məcmusu olub uzun inkişaf yolu keçmiş və hər bir xalqın həyat və məişət şəraitini, mədəniyyətini əks etdirir. Dilin lüğət tərkibi təşkil edən sözlərin əsas mənalarla yanaşı ikinci dərəcəli yəni məcazi mənalar da mühüm ol oynayı. Metaforikləşmə prosesi nəticəsində sözün mənə tutumu genişləyərək yeni məcazi mənə kəsb edir. Məcazi mənə kəsb etmiş söz öz ilkin mənasından tamamilə uzaqlaşmır. Sözün mənası kontekst daxilində daha aydın başa düşülür.

Ədəbiyyat

1. E.E.Schmitt “Paradis Perdue” Albin Michel 2021, s.30 – 35,101,166,177
2. Ə.Şəhanə “Fransız dilində heyvan və quş adlarının metaforlaşması” AEM 2023, s.32 - 33
3. Gulnara Sadıkhova “Dictionnaire des proverbes équivlents Bakou 2021, s.70,127
4. Le Robert Micro Dictionnaires Paris 1993, s.146
5. Rachid Djabbarov “La stylistique française” Elm və Təhsil 2015, s.104

Shahana Asgarova Rizvan

THE PROCESS OF METAPHORIZATION IN FRENCH SUMMARY

One of the factors affecting the enrichment of the vocabulary of the language is the process of metaphorization. During metaphorization, words acquire additional meaning, but do not deviate from their original meaning. The second meaning that words take is a figurative meaning. The process of metaphorization becomes possible on the basis of polysemy of words. At this time, it is important to have similarity and connection between objects and events. A word can name another concept due to a certain similarity between them . As a result of the process of metaphorization, both objects are given names and metaphors are created. By using metaphors, writers create more figurative, effective examples. The figurative meaning of the word can be understood more clearly within the context. In French, nouns and verbs tend to be more metaphorical. The main function of metaphor is to form new concepts in language.

Key words: metaphorization, metaphor, polysemy, similarity, transfer

Шахана Аскерова Ризван

ПРОЦЕСС МЕТАФОРИЗАЦИИ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ

РЕЗЮМЕ

Одним из факторов, влияющих на обогащение словарного запаса языка, является процесс метафоризации. При метафоризации слова приобретают дополнительный смысл, но не отклоняются от своего первоначального значения. Второе значение, которое принимают слова, — переносное. Процесс метафоризации становится возможным на основе многозначности слов. В это время важно наличие сходства и связи между предметами и событиями. Слово может называть другое понятие ввиду определенного сходства между ними ; *le nez d'*. В результате процесса метафоризации обоим объектам присваиваются имена и создаются метафоры. Используя метафоры, писатели создают более образные и эффективные примеры. Переносное значение слова можно понять более четко в контексте. Во французском языке существительные и глаголы имеют тенденцию быть более метафорическими. Основная функция метафоры – формирование новых понятий в языке.

Ключевые слова: метафоризация, метафора, полисемия, сходство, перенос.

Рәүсә: Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.dos. Türkan Əsgərova